

**PROCES SOCIJALNOG RASLOJAVANJA SELA I POJAVA
NEOBRAĐENIH ORANICA I UGARA U SR HRVATSKOJ
(na primjeru triju sela u općini Slavonski Brod)**

IVAN CRKVENČIĆ

Statistički podaci

U nastojanju za povećanom poljoprivrednom proizvodnjom sve se veća pažnja posvećuje zemljištu kao osnovi te proizvodnje. Kod toga se sve češće ukazuje na potencijalne mogućnosti površina neobrađenih oranica, odnosno površina oranica pod ugarima.

Navode se različiti podaci o površinama oranica potencijalne poljoprivredne proizvodnje. Svi su oni, međutim, statističke naravi i ne predstavljaju dovoljan osnov za sagledavanje većeg broja različitih aspekata ovog problema, naročito ne onih kvalitativnih obilježja a upravo su ti bitni za razumijevanje uzroka i posljedica kako same pojave neobrađenih oranica i ugara tako i potencijalnih mogućnosti njihova iskorišćivanja u poljoprivrednoj proizvodnji.

Statistika daje relativno malo podataka o oraničnim površinama koje se u poljoprivrednoj proizvodnji ne koriste a i podaci koji postoje kvantitativnog su značaja jer se odnose samo na površine.

U metodološkom obrazloženju načina prikupljanja podataka statistika,¹⁾ doduše, razlikuje površine *neobrađenih oranica* tj. onih koje su u promatranom godini zbog bilo kojeg razloga (nepovoljnih vremenskih prilika, poplava, poimanjanja radne snage i sl.) ostale nezasijane, od površina *oranica pod ugarima*. Njihove površine, međutim, statistika ne iskazuje odvojeno već kumulativno u zajedničkoj rubrici »neobrađene oranice i ugari« zbog čega nije moguće utvrditi čak ni površinsku zastupljenost ta dva osnovna oblika oraničnih površina izvan poljoprivredne proizvodnje.

Očito je da su uzroci i posljedice pojave neobrađenih oranica različiti od uzroka i posljedica pojave ugara pa bi odvojena analiza tih dvaju osnovnih oblika oranica izvan poljoprivredne proizvodnje sigurno ukazala na elemente na osnovu kojih bi se mogli donijeti i zaključci o mogućnostima njihova potencijalna iskorišćivanja u poljoprivredi.

Navedeno, međutim, vrijedi i za različite oblike ugara. Statistika, naime, u spomenutom metodološkom obrazloženju o načinu prikupljanja podataka razlikuje tri oblika ugara (»crni«, »zeleni«, »parlog«) ali ni njihove površine ne iskazuje odvojeno već kumulativno, i to ne pod rubrikom ugari već pod spomenutom zajedničkom rubrikom »neobrađene oranice i ugari«.

Očito je, da se i različiti oblici ugara mogu objasniti samo različitim uzrocima njihova postanka, pa bi odvo-

1) Statistika biljne proizvodnje, Izvod iz metodološkog materijala br. 211, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1974.

jena analiza navedena tri oblika ugara dala elemente za zaključivanje i o posljedicama, tj. o različitim mogućnostima njihova potencijalna korišćenja u poljoprivredi.

No, ni ti relativno malobrojni statistički podaci o neobrađenim oranicama nisu uvijek ni sasvim pouzdani i to ne krivnjom statistike. Podaci se, naime, na terenu ne prikupljaju prema spomenutom statističkom metodološkom obrazloženju prema kojem se, npr. one oranice koje se »zaparlože« a ne obrađuju se ni nakon pet godina (to je vrijeme trajanja ugara) ne smatraju više oranica već se prevode u druge kategorije iskorištavanja (livade, pašnjake i sl.).

Kad bi se, npr. statistički podaci o površinama oranica koje se ne obrađuju, odnosno koje su pod ugarima, u Gorskom Kotaru i Lici prikupljali na osnovi primjene navedenog metodološkog obrazloženja, onda bi se površine oranica koje se ne obrađuju ili su pod ugarima u tom prostoru postepeno trebale smanjivati a ne povećavati kao što je to slučaj (od 16.739 ha u 1962. g. na 37.345 ha u 1979. g.). Oranične površine tog prostora nisu, naime, tako velike da bi se, u slučaju primjene navedenog obrazloženja, velike površine u poljoprivredi neiskorišćivanih oranica mogle održavati a još manje, kako je to slučaj, rasti.

Statistički podaci omogućili su analizu pojave neobrađenih oranica i ugara sa stajališta njihove prostorne raširenosti (od 1962.) i to posebno (od 1972.) na oranica u vlasništvu društvenih dobara, posebno u vlasništvu individualnih proizvođača.²⁾ Izvršena je i analiza u kojoj se pokušalo utvrditi odnos između pojave neobrađenih oranica s promjenama brojnosti stanovništva za posljednjih dvadeset godina, odnosno ukazati na stupanj socijalne uvjetovanosti pojave neobrađenih oranica.³⁾

Statistički podaci ne omogućuju analizu i drugih elemenata vezanih uz pojavu neobrađenih oranica. Za to su potrebni dodatni podaci koje je moguće skupiti jedino na terenu.

Proces promjena u odnosima površina kategorija iskorišćivanja i pojava neobrađenih oranica i ugara u općini Slavonski Brod

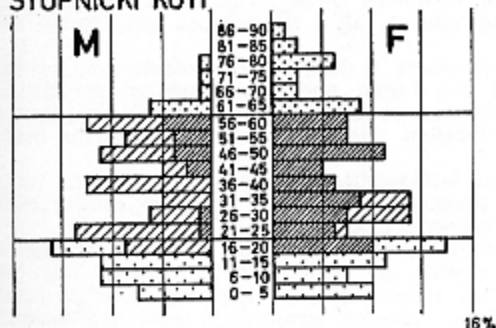
Za terensko istraživanje pojave neobrađenih oranica i ugara izabrana je općina Slavonski Brod jer ona, prema podacima statistike, ima relativno velik dio oranica koje se ne obrađuju ili su pod ugarima. Prema statističkim podacima u općini Slavonski Brod bilo je 1979. g. neobrađeno ili pod ugarima čak 9,8% (4.472 ha) svih oranica, odnosno čak 10,4% (3.765 ha) oranica individualnih proizvođača. Viši udio (14,8%) površina oranica pod ugarom ili neobrađenih oranica u SR Hrvatskoj sjeverno od Save imala je te godine samo općina Nova Gradiška.

Općina Slavonski Brod ima 69.126 ha poljoprivrednog zemljišta od čega je u društvenom vlasništvu 34,8% a u individualnih poljoprivrednika 65,2%. Oranica i vrtova ima 45.459 ha (65,8% poljoprivrednih površina) od čega je u vlasništvu društvenog sektora 20,6% a individualnih poljoprivrednika 79,4%.

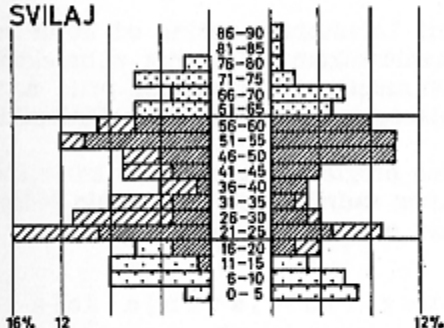
2) I. Crkvenčić, Socijalnogeografski aspekti pojave ugara, odnosno neobrađenih oranica, Geografski glasnik 43, Zagreb 1981, str. 95—107.

3) I. Crkvenčić, Pojava ugara i neobrađenih oranica i promjene brojnosti stanovništva SR Hrvatske u posljednjih dvadeset godina, Geografski glasnik 44, Zagreb 1982, str. 3—22.

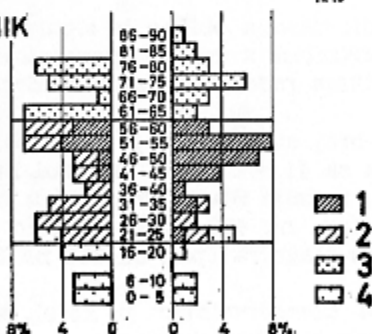
STUPNIČKI KUTI

SVILAJ

CIGLENIK

Sl. 1. Struktura stanovništva anketiranih domaćinstava prema dobnim grupama
 1 — stanovništvo aktivno u poljoprivredi
 2 — zaposleno stanovništvo
 3 — stanovništvo starije od 60 godina
 4 — djeca i polaznici škola

Prostor općine sastoji se iz dva dijela dosta različitih prirodnih obilježja, tj. od ravničarskog dijela uz Savu (67,8% teritorija općine) i brdskog na padinama Dilja. Razlike u prirodnim obilježjima utječu na različit odnos površina pojedinih kategorija iskoristavanja zemljišta. U ravničarskom dijelu prevladavaju oranice i livade a u brdskom prostoru relativno veće površine su pod vinogradima i šumama. Različite reljefne prilike ta dva dijela općine utječu i na razlike u prostornom rasporedu zemljišnog posjeda.

Osnovne podatke o prostornoj strukturi zemljišnog posjeda nalazimo u katastarskim knjigama 84 katastarskih općina od kojih je 63 u ravničarskom a 21 u brdskom dijelu općine Slavonski Brod.

U ravničarskom prostoru općine komasacijama je bitno izmijenjena prostorna struktura zemljišnih posjeda čak u 57 katastarskih općina, odnosno na površini od 60,2% svega zemljišta tih katastarskih općina. Brdski dio općine i sam grad Slavonski Brod nisu proveli komasaciju.

Osnovni cilj komasacije je, naime, poboljšanje vodnog režima zemljišta koje je po prirodi dosta podvodno i vlažno. Iskopima nove i funkcionalne kanalske mreže stvaraju se uvjeti boljeg vodnog režima, ali i mogućnost grupiranja ranije dosta raštrkanog posjeda.

U novije vrijeme komasacije su poticane i društvenim potrebama, nastalim deagrarizacijom seoskih naselja i sve jačim podruštvljavanjem zemljišta; površine društvenih poljoprivrednih dobara se šire ne samo melioracijama i valorizacijom bivših utrina već i dobivanjem (na više načina) zemljišta individualnih poljoprivrednika.

Uređenje poljoprivrednog zemljišta komasacijama počelo je 1911. g. (k.o. Čajkovci) a nastavilo se, s izvjesnim prekidima, i poslije prvog svjetskog rata da bi najveći intenzitet dobilo poslije oslobođenja.

Očito je da su se u toku tako dugog razdoblja procesa uređenja zemljišta osnovni ciljevi komasacije mijenjali. Svima im je, međutim, osnovni cilj bio *grupiranje ranije raštrkanog posjeda* i to, nakon drugog svjetskog rata, posebno grupiranje zemljišta društvenog vlasništva i posebno grupiranje zemljišta seoskih sredina.

Za naše istraživanje izabrane su tri katastarske općine od kojih su Svilaj i Stupnički Kutli smještene u ravničarskom a Ciglenik u brdskom dijelu općine. U kat. općini Svilaj komasacija je provedena prije a u Stupničkim Kutima poslije drugog svjetskog rata (1958.) dok u Cigleniku komasacija nije provedena.

Sve tri kat. općine imale su potrebne pregledne katastarske karte što je omogućilo kartiranje dijela istraživanog sadržaja, pa je i to bio jedan od razloga izbora navedenih općina kao objekata našeg istraživanja.

Neki pokazatelji socijalnog raslojavanja sela

Opadanje broja stanovnika seoskih naselja obično je siguran pokazatelj odmaklog stupnja njihove *deagrarizacije* a *sva tri spomenuta naselja općine SlavonSKI Brod su u postlijeratnom razdoblju izgubila određen broj stanovnika.*

U broskoj kat. općini Ciglenik broj stanovnika je od 1948. g. (406 stan.) do 1981. g. (239 stan.) pao čak za 41,1%. Dosta jak pad broja stanovnika u istom razdoblju imalo je i naselje Stupnički Kutli u ravničarskom dijelu općine (35,2%; od 730 stan. na 473 stan.). Jedino Svilaj u isto vrijeme brojem stanovnika gotovo stagnira (pad od 351 na 333 stan. ili pad za 5,1%).

Deagrarizacija mijenja *strukturu domaćinstava*⁴⁾ u kojoj se *postepeno smanjuje udio čisto poljoprivrednih u korist povećanja broja mje-*

4) Anketiranjem su utvrđeni sljedeći tipovi domaćinstava (koje smo evidentirali već i ranijim istraživanjima).

A. Poljoprivredna domaćinstva: kod ovih domaćinstava poljoprivreda je jedini izvor prihoda, ali s obzirom na angažiranost aktivnog (15—60 godina) muškog i ženskog stanovništva u radu u vlastitoj poljoprivredi unutar ove grupe domaćinstava razlikuju se tri tipa.

1. Čista poljoprivredna domaćinstva su ona u kojima u poljoprivredi radi sva aktivna muška i ženska radna snaga.

2. Ženska poljoprivredna domaćinstva su ona u kojima u poljoprivredi radi još samo ženska aktivna radna snaga.

3. Staračka domaćinstva nemaju članova ispod 60 godina starosti, što znači da unutar domaćinstva nema ni aktivne radne snage niti mladih nasljednika.

B. Mješovita domaćinstva: ova domaćinstva imaju prihode iz vlastite poljoprivrede ali i na osnovi zaposlenosti dijela svojih aktivnih članova, a s obzirom na angažiranost aktivnih muških i ženskih članova u radu u vlastitoj poljoprivredi unutar ove grupe razlikuju se dva tipa domaćinstava.

4. Mješovita muška domaćinstva su ona koja još uvijek dio muških aktivnih članova zadržavaju i zapošljavaju u poljoprivredi.

5. Mješovita ženska domaćinstva u vlastitoj poljoprivredi zapošljavaju još samo žensku aktivnu radnu snagu.

C. Nepoljoprivredna domaćinstva: posjeduju zemlju ali isključivo samo u vlastitoj poljoprivredi ne radi niti jedan aktivni član domaćinstva.

šovitih i nepoljoprivrednih domaćinstava. Proces je redovno postepen. Poljoprivredna domaćinstva u pravilu, naime, zapošljavanjem svojih članova prelaze prvo u mješovita domaćinstva (i to prvo u mješovita muška pa onda mješovita ženska) a zatim i u nepoljoprivredna. Na stvaranje ženskih poljoprivrednih i staračkih domaćinstava utječe ne samo proces deagrarizacije već i izraženiji odlazak članova tih domaćinstava iz seoske sredine.

Podaci tabl. 1 pokazuju da je proces deagrarizacije domaćinstava u navedena tri naselja bio nejednako razvijen ali da je u svima već znatno odmakao. *Čista poljoprivredna domaćinstva imala su većinu samo u Svi-laju ali i tu samo relativnu većinu. U druga dva naselja je udio ženskih poljoprivrednih i staračkih zajedno bio već veći od udjela čistih poljoprivrednih domaćinstava.*

Promjena u strukturi domaćinstava različitih tipova odrazila se i na promjenu u odnosima grupa stanovništva prema osnovnim djelatnostima.

Sva tri naselja karakterizira relativno visok udio starog stanovništva i relativno niski udio djece i polaznika škola što će imati negativne posljedice na reprodukciju mještana. Među aktivnim stanovništvom poljoprivredno stanovništvo brojčano prevladava u znatnijem broju samo u Svllaju; u ostala dva naselja je udio aktivnog stanovništva angažiranog u radu na vlastitom poljoprivrednom posjedu i zaposlenih gotovo podjednak.

Napuštanje poljoprivrede sa strane najsposobnije radne snage i prevladavanje ženske radne snage u poljoprivredi odražava se na zemljište na dva načina tj., u širenju kategorija ekstenzivnijeg načina iskorišćivanja te pojavi ugara i povremeno neobrađenih oranica.

Iz tabl. 3. se vidi da su površine zemljišta na kojima je došlo do promjena kategorija iskorišćivanja znatne, naročito u Stupničkim Kutima gdje na njih otpada čak oko 16% ukupne površine te kat. općine.

Relativno znatno veći udio površina Stupničkih Kuta na kojima je došlo do promjene kategorija iskorišćivanja očito je posljedica ne samo socijalnih promjena u domaćinstvima tog naselja već i činjenice da su ovdje napuštena rižišta (koja su se vodila kao oranice) i pretvorena u druge kategorije zemljišta, prvenstveno livade.

Podaci tabl. 3 i sl. 2 pokazuju da se najveći udio (77%) površina koje su promjenile kategoriju iskorišćivanja odnosi na oranice i da su se te oranice uglavnom pretvorile u livade, pašnjake a nešto i u šume. Nestale su i izvjesne površine vinograda.

Ukupna površina zemljišta na kojem je došlo do promjena kategorija iskorišćivanja i nije tako velika. Intenzitet promjena je, međutim, znatan kad se uzme u obzir da su te promjene u kat. općini Stupnički Kutl, u kojoj su promjene uzele i najveće razmjere, nastale u relativno kratkom razdoblju od 1958. g., kad je u toj općini provedena komasacija.

Navedene promjene u strukturi domaćinstava i stanovništva te feminiziranje radne snage u poljoprivredi odrazile su se i u povremenom neobrađivanju oranica (u toku jedne godine), odnosno u pojavi ugara (neobrađene oranice u trajanju od 1 do 5 godina).

Iz padataka tabl. 4 vidi se da pojava neobrađivanja zemljišta i ugara nije jednako zastupljena u sva tri naša naselja. *Nizinska naselja gotovo i nemaju neobrađenih oranica, odnosno ugara.* Prema obavijestima do-

bivenim prilikom obilaska i rada na terenu, *udio oranica koje se ne obrađuju ili su bile pod ugarima pao je u zadnjih nekoliko godina.*

Bilo je, nažalost, nemoguće i na terenu točno utvrditi koje bi parcele trebalo svrstati u grupu »neobrađenih oranica« a koje u grupu ugara. Udjeli navedenih kategorija zemljišta različiti su u pojedinim naseljima.

Tabl. 3. Zemljište na kojem je došlo do promjene kategorija iskorišćivanja

Sela	Ukupna površina zemljišta na kojem je došlo do promjene kategorija iskorišćivanja ha ara m ²	% pojedinih kategorija iskorišćivanja na kojima je došlo do promjene				
		Oranice	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Šume
Sva tri sela	276—61—29	77,0	2,4	10,4	5,8	4,4
Stupnički						
Kuti	203—66—62	79,8	—	8,3	6,6	5,3
Svilaj	55—96—33	82,0	—	15,3	—	2,7
Ciglenik	16—98—34	26,9	37,8	19,3	16,0	—

Tabl. 4. Neobrađeno zemljište i površine oranica pod ugarom

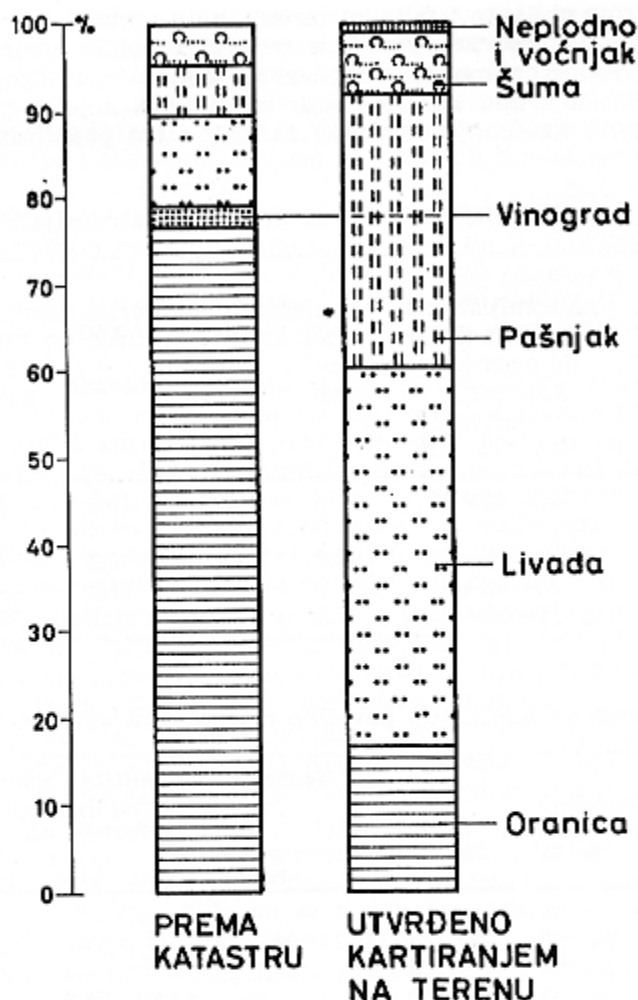
Selo	Površine kat. općine ha ara m ²		Ukupno ha ara m ² %		Neobrađeno zemljište i ugari						
					Postoci koji od ukupnih površina otpadaju na:						
						oranice	vinogradi	voćnjaci	livade	pašnjaci	
Stupnički											
Kuti	1219	76	75	23	51	82	96,2	—	—	3,8	—
Svilaj	776	81	98	3	59	57	60,1	—	—	39,9	—
Ciglenik	453	54	63	35	77	86	51,3	42,1	0,7	2,4	3,5

1) Postoci od obrađenih površina tj. oranice, vrtovi, voćnjaci, livade i vinogradi.

Kod Ciglenika je uočena pojava općeg zapuštanja zemljišta. Za razliku od »neobrađenih oranica« i ugara (prema statističkoj klasifikaciji), pod zapuštenim zemljištem podrazumijevamo ono koje se već godinama uopće ne koristi niti ima izgleda da će se, u sadašnjim prilikama vlasništva i socijalne strukture domaćinstava, uopće koristiti.

Utvrđeno je da površine zapuštenog zemljišta u Cigleniku znatno prelaze ukupne površine pod ugarima i površine koje su promijenile kategoriju iskorišćivanja. Na zapuštena zemljišta otpada gotovo 95% ukupnih površina Ciglenika navedenih u tablici 4.

Neobrađene oranice i ugari, odnosno zapuštena zemljišta, javljaju se na česticama privatnog i društvenog vlasništva, a odnosi njihovih udjela

Sl. 2. Površine zemljišta na kojima je došlo do promjene kategorija korišćenja (prema podacima tabl. 3.).

navedeni su u tabl. 5. Treba, međutim, naglasiti da je vlasništvo ovih površina u tablici 5 izraženo na osnovu njihove današnje pripadnosti privatnicima ili društvenom sektoru a da su izvorno gotovo sve površine obradivog zemljišta bile u vlasništvu individualnih poljoprivrednih domaćinstava.

Da bi se sagledali stvarni odnosi površina neobrađenih oranica i ugara u privatnom odnosno društvenom vlasništvu, treba spomenuti da od ukupne površine k. općine Svilaj na društveno zemljište otpada 42,5%, u k. općini Stupnički Kutl 44,5%, a u kat. općini Čidlenik 32,7%.

Anketiranjem vlasnika parcela koje prilikom obilaska i rada na terenu nisu bile obrađene ili su bile zapuštene utvrdili smo da se *više od polovice takvog zemljišta u poljoprivredi ne koristi zbog socijalnih raz-*

Tabl. 5. Udio površina društvenog i individualnog sektora vlasništva u ukupnom neobrađenom zemljištu i zemljištu pod ugarom

Selo	Ukupne površine neobrađenog zemljišta i ugara			Udio površina u ukupnom neobrađenom zemljištu i ugaru	
	ha	ara	m ²	društvenog sektora ¹⁾	individualnih poljo- privrednika
Stupnički Kutl	23	51	82	67,7	32,3
Svilaj	3	59	57	28,8	71,2
Ciglenik	35	77	86	60,2	39,8

1) Pod društvenim sektorom se ovdje podrazumijevaju površine u vlasništvu »Jasnjex« i opće-narodna imovina.

Tabl. 6. Površine neobrađenog zemljišta i ugara prema uzrocima njihova postanka u selima Stupnički Kutl, Svilaj i Ciglenik

Uzroci	Neobrađeno zemljište i ugari			
	ha	ara	m ²	%
Prirodni	13	61	57	21,6
Ekonomski	12	95	67	20,6
Socijalni	35	37	45	56,2
Komunalni	—	94	56	1,6
Ukupno	62	89	25	100,0%

loga a da pojednake površine nisu bile korišćene zbog prirodnih i ekonomskih razloga.

Odgovori dobiveni na pitanja o uzrocima neobrađivanja zemljišta, odnosno ugara, grupirani su u tabl. 7. Iz te se tablice vidi, da je teško izdvojiti pojedine uzroke jer su oni najčešće složene prirode. Zbog toga smo u tablici naveli gotovo sve odgovore u obliku kako su dobiveni, a potcrtali smo one za koje smo smatrali da su u pojedinom slučaju odlučujući uzrok neobrađivanju ili zapuštanju zemljišta.

Podaci u tablicama 6 i 7 prikazani su kumulativno za sva tri naselja zajedno. Treba, međutim, reći da je u navedena dva nizinska naselja neobrađivanje zemljišta pretežno objašnjavano prirodnim i ekonomskim razlozima a u bradskom naselju Cigleniku, socijalnim uzrocima.

Među socijalnim razlozima pojave neobrađivanja i zapuštanja zemljišta u sva tri naselja najčešće se navodi pomanjkanje radne snage u poljoprivredi, što je objašnjavano prvenstveno iseljavanjem dijela stanovništva u druga naselja a sekundarno i zapošljavanjem dijela stanovništva izvan domaćinstva (dnevni migranti).

U takvim uvjetima broj članova domaćinstva je smanjen a mnoga domaćinstva imaju samo članove iznad 60 godina života.

Tabl. 7. Uzroci neobrađenog zemljišta i ugara

Prirodni:	1) Parcele u <i>podvođnim terenima</i> ili na <i>lošim tlima</i> 2) Parcele <i>uz šumu</i> ili <i>uz pašnjake</i> (loša tla i štete od stoke i divljači)
Ekonomski:	3) <i>Nezainteresiranost za obradu</i> (učitelj ili župnik) 4) <i>Niske cijene</i> poljoprivrednih proizvoda 5) <i>Manje parcele izvan blokova</i> (grupirana zemljišta društvenog sektora) na lošijim tlima 6) Parcele <i>udaljene od sela</i> i na lošijem tlu 7) Parcele u <i>vlasništvu gospodarstva sa sjedištem izvan sela</i> , tj. izvan katastarske općine
Socijalni:	8) Vlasnik parcele <i>iselio u drugo mjesto</i> a zemljište nije atraktivno za zakup — <i>udaljenost za obradu</i> 9) <i>Nedostatak radne snage</i> (izumrli ili ostarjeli članovi domaćinstva) 10) <i>Izumrila domaćinstva</i>
Komunalni:	11) Zemljište preuzeto od seljaka za <i>komunalne potrebe</i> (zaštitni pojasevi uz kanale).

Domaćinstva s pomanjkanjem radne snage u poljoprivredi ili sa smanjenim interesom za poljoprivredu ustupaju dio svog zemljišta društvenom sektoru vlasništva prvenstveno u želji da se oslobode poreza ali i zbog želje da dobe socijalnu pomoć, odnosno socijalno osiguranje. Općina je dužna takvo zemljište prihvatiti i prepusti ga društvenom sektoru, u ovom slučaju »Jasinju«. Takva zemljišta su obično izvan okupljenih blokova društvenog posjeda i često ostaju neobrađena. Ne koristi je više bivši vlasnik a obrada nije uvijek rentabilna ni za društveno dobro.

Da bi se površine neobrađenog zemljišta smanjile, prakticira se davanje takvog zemljišta u najam, prvenstveno individualnim poljoprivrednim gospodarstvima.

Intenzitet odraza socijalnog raslojavanja sela na iskorišćivanje zemljišta

Navedene socijalne promjene domaćinstava i stanovništva, odnosno sve izrazitije prevladavanje ženske i staračke radne snage u poljoprivredi, odrazilo se na širenje ekstenzivnih kategorija iskorišćivanja kao i u pojavi ugara, odnosno zapuštanja zemljišta.

Kategoriju iskorištavanja zemljišta promjenilo je je 11,3% ukupne površine triju katastarskih općina (u k. o. Stupnički Kutl 16,7%, Svilaj 7,2% a Ciglenik 3,7%) dok se pod ugarom nalazilo 5,7% oranica (u k. o. Stupnički Kutl 3,9%, Svilaju 1,3% a Cigleniku 16,7%).

Proizlazi, da u nizinskom dijelu kraja prevladava udio zemljišta koji je promijenio kategoriju iskorišćivanja a u brdskom dijelu udio zemljišta koji je pod ugarom ili je već posve zapušten.

Naveden udio zemljišta triju katastarskih općina pod ugarima znatno je ispod udjela zemljišta (9,8%) pod ugarima koji statistika navodi za čitavu općinu Slavonski Brod u 1979. g. Očito je da se utvrđene prilike u navedenim trima općinama ne mogu uzeti kao mjerilo za čitavu općinu. Čini nam se, međutim, da stanje koje smo utvrdili na terenu daje realniju sliku stupnja iskorišćenosti oranica nego statistički podaci.

No na stupanj poljoprivredne iskorišćenosti zemljišta ukazuju i podaci o udjelima površina koje poprimaju sve ekstenzivnije kategorije iskorišćivanja, što bi, u slučaju da se utvrđen trend nastavi, postepeno povećalo udio površina izvan poljoprivredne proizvodnje.

Zusammenfassung

Der Prozess der sozialen Differenzierung der ländlichen Siedlung und das austreten von Unbebauet belassenen Ackerland und Brache in der SR Kroatien

Ivan Crkvenčić

Jedes Jahr bleibt in der Sozialistischen Republik Kroatien ein gewisser Teil des Ackerbodens und der Gärten unbebaut. Seit 1962 werden solche Bodenflächen in der Statistik als »Brache« und »unbebauter Ackerboden« geführt. In 1980 gehörte 10% des gesamten Ackerbodens und der Gärten zu diesen Kategorien.

Die wichtigsten Angaben über das Auftreten und die räumliche Verteilung von Brache und unbebautem Ackerboden, wie auch die Quellen unserer Dokumentation, wurden in einem Artikel bearbeitet, der in der Zeitschrift Geografski glasnik, Nr. 43, Zagreb 1981, erschienen ist.

Nachträglich wurde das Verhältnis zwischen dem Auftreten von Brache und den Veränderungen in der Einwohnerzahl in SR Kroatien analysiert. Diese Analyse sollte bezeigen im welchem Ausmass das Auftreten von Brache und unbebautem Ackerboden sozial bedingt ist. Diese Arbeit wurde im Geografski glasnik, Nr. 44, Zagreb 1982, veröffentlicht.

Beide Arbeiten nahmen jedoch statistische Angaben zum Ausgangspunkt, die kaum eine ausreichende Basis liefern können für die Erfassung einer grösseren Zahl von Aspekten, auf Grund derer man nicht nur die Ursachen sondern auch die Auswirkungen des Auftretens von Brache erklären könnte.

Deshalb schien es uns angezeigt eine Forschung durchzuführen und zwar im Gebiet dreier ländlicher Siedlungen der Gemeinde Slavonski Brod, die den grössten Anteil an brachgelegtem Ackerboden in SR Kroatien aufweist. Der vorliegende Artikel enthält die Resultate dieser Forschung.